

Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş Çocuk Cinsel İstismarını Önleme Programı: Bir Uygulama Planı Örneği

 Duygu KEMER¹,  Ayşegül İŞLER DALGIÇ²

¹Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye.

²Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye.

Öz

Çocuk cinsel istismarında temel hedef istismarın önlenmesidir. Bu makalede okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik yaratıcı dramaya temellendirilerek hazırlanan "Bedenim Benim Özelimdir Eğitim Programının" uygulama planı örneği verilmiştir. Son yıllarda aktif olarak kullanılmaya başlanan yaratıcı dramanın özellikle okul öncesi dönem çocuklarında yaratıcı düşünmeyi teşvik etme, öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlama, dil ve iletişim becerileri kazanma, kendine güven duyma, karar verme becerileri kazanma ve bildiklerini hayata geçirebilme gibi birçok yararının olduğu bilinmektedir. Bu makalenin çocuk cinsel istismarını önlemek için bu alanda çalışan tüm eğitim, sağlık çalışanları ve ebeveynlere önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaratıcı Drama, Cinsel İstismarını Önleme Programı, Okul Öncesi Çocuk, Okul Öncesi Eğitim, Hemşire.

Abstract

Child Sexual Abuse Prevention Program Based on Creative Drama: An Example of an Implementation Plan

The main goal in child sexual abuse is to prevent abuse. In this article, an example of the implementation plan of the "My Body is My Special Training Program", which is based on creative drama to prevent sexual abuse in preschool children, is given. It is known that creative drama, which has been actively used in recent years, has many benefits such as encouraging creative thinking in preschool children, ensuring that what is learned is permanent, gaining language and communication skills, self-confidence, gaining decision-making skills and realizing what they know. It is thought that this article will be an important resource for all education, health professionals and parents working in this field to prevent child sexual abuse.

Keywords: Creative Drama, Sexual Abuse Prevention Program, Preschool Child, Preschool Education, Nurse.

Geliş Tarihi / Received: 10.07.2021 **Kabul Tarihi / Accepted:** 31.03.2022

Correspondence Author: Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye. Telefon: +904143182373 E-posta: dkemer@harran.edu.tr - dy.kemer@gmail.com

Cite This Article: Kemer D, İşler Dalgıç A. Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş Çocuk Cinsel İstismarını Önleme Programı: Bir Uygulama Planı Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi. 2022; 15(2): 246-254.



Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi 2021 Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License

Herhangi bir ırk, bölge, sosyo-ekonomik durum, eğitim ve statü fark etmeksizin tüm dünyada görülen, çocukların sağlığını fiziksel, duygusal, ruhsal tüm boyutları ile olumsuz yönde etkileyen çocuğun cinsel istismarı ciddi bir toplumsal sorundur (1). Dünya Sağlık Örgütü'nün 2017'de yayımladığı "Çocuklara Yönelik Kötü Muamele" başlıklı raporda, dünya genelinde %18'i kız, %8'i erkek olmak üzere çocukların %26'sının cinsel istismara maruz kaldığı bildirilmiştir (2). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de önemli bir toplumsal sorun olan çocuk istismarına ilişkin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2016-2017 yılları verilerine göre cinsel istismar vakaların %13 erkek, %87 kız çocuk olduğu bildirilmiştir (3).

Okul öncesi dönem çocuğun, bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, bilişsel ve dil gelişiminin büyük ölçüde tamamlandığı dönemdir. Öğrenme hızının çok yüksek olduğu okul öncesi dönemde alınan eğitim, çocuğun hayatını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, çocuğun bedenini tanıma ve beden güvenliği ile ilgili eğitim için en uygun yaş dönemi cinsiyet farklılıklarının öğrenildiği ve bedeni keşfetmeye meraklı olduğu 3-6 yaş, yani okul öncesi dönemdir (1, 4-7).

Cinsel istismarı önleme stratejilerinin okul temelli eğitim programları ile uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (5, 8, 9). Okul öncesi dönemdeki çocuklara bedeni tanıma ve beden güvenliği eğitimleri klasik eğitim yöntemleri ile değil oyun, drama gibi farklı dikkat çekici/ilgi uyandırıcı yöntemler ile verilmelidir. Okul öncesi dönemde drama çocukları birçok yönden geliştirebilmektedir (10). Drama, çocuğu merkeze alarak onun öğrenme sürecinde aktifleşmesini sağlamaktadır. Okul öncesi dönemde önemli olan drama uygulamaları çocukları birçok yönden geliştirebilmektedir. Çocuklar drama ile bilgilerini, alışkanlıklarını, değerlerini, duygu, düşünce ve hayal güçlerini kullanarak, grup içinde birbiriyle etkileşim göstererek, bir şeyleri paylaşarak ve gözlemleyerek öğrenmektedirler. Çocukların bu şekilde, yani yaparak ve yaşayarak öğrendikleri bilgiler kalıcı olmaktadır. Bu öğrendikleri bilgileri hayata daha kolay bir şekilde aktarabilmektedir (11, 12). Literatürde önleme programlarının okul öncesi dönemdeki çocukların cinsel istismarını önleme konusundaki bilgilerini artırmada, beden güvenliği kurallarını ve becerilerini öğretmede etkili olduğu çok sayıda çalışmada kanıtlanmıştır (4, 5, 13-15). Kemer ve İşler Dalgıç'ın (2021) yaptıkları doktora tez çalışmasında yaratıcı drama yöntemine temellendirilerek geliştirilen "Bedenim Benim Özelimdir

Eğitim Programının (BBÖ-EP)", 5-6 yaş grubu çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik bedeni tanıma ve beden güvenliği ile ilgili bilgi kazandırmada etkili olduğu kanıtlanmıştır (16). Bu konuda girişimsel çalışmaların yapılması, önleyici eylemlerin planlanması ve yürütülmesi açısından önem taşımaktadır. Çocuk ve okul sağlığı hemşirelerinde cinsel istismarı önlemeye yönelik farkındalık kazandırılmasının, bu alana özgü önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yaratıcı dramaya temellendirilen BBÖ-EP ile çocukta kaygı, korku, yanlış ve olumsuz bir algı oluşturmadan oyun, doğaçlama, rol oynama gibi etkinlikler ile bilgi ve beceri kazandırılması amaçlanmıştır. Bu çalışmada, çocuk ve okul sağlığı hemşirelerine/araştırmacılarına örnek olması açısından yaratıcı dramaya temellendirilmiş BBÖ-EP'nin uygulama planı örneğine yer verilmiştir.

Gelişme

Çocuk Cinsel İstismarını Önlemede Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş Eğitim Programı: Uygulama Planı Örneği Oluşum Aşamaları

Amaç ve hedefler: Amaç; yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilen BBÖ-EP'nin 5-6 yaş grubu çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik bedeni tanıma ve beden güvenliği ile ilgili bilgi kazandırmaktır. BBÖ-EP'nin belirlenen genel hedefleri Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş BBÖ-EP Uygulama Planı Örneği

Amaç	5-6 yaş grubu çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik bedeni tanıma ve beden güvenliği ile ilgili bilgi kazandırmaktır.
Hedefler	<p>Çocukların;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Beden/vücut bölgelerini öğrenmeleri ▪ Genel ve özel bölgelerini tanımlayabilmeleri ▪ Özel bölge kavramını bilmesi, bedeninin hangi bölümlerinin "özel bölge" olarak kabul edildiğini öğrenmeleri ▪ Özel bölgelerin doğru anatomik isimlerini (ör., penis, vulva/vajina, meme, popo) öğrenmeleri ▪ Uygun/iyi dokunuş ve uygun olmayan/kötü dokunuş kavramlarını öğrenmeleri ▪ Özel bölgeleri kimlerin hangi durumlarda görebileceği ya da dokunabileceğini bilmeleri ▪ Özel bölgelerine kimlerin dokunamayacaklarına karar vermeleri ▪ Bedenini koruma kurallarını öğrenmeleri ("Hayır" demeyi öğrenme, ortamdan uzaklaşma, güvendiği kişilere anlatma, bildirme becerisi) ▪ Tanımadığı kişiler ile iletişimde dikkat etmesi gereken kuralları öğrenmeleri ▪ Tanımadığı kişiler ile güvenlik sınırı oluşturması gerektiğini bilmeleri ▪ Sır saklamama kuralını öğrenmeleri ▪ Olası bir istismar olayını birine anlatmaları ▪ Olası bir istismar olayını kime anlatacaklarını açıklamaları
Özgün Değer	BBÖ-EP literatürde çocuk cinsel istismarının önlenmesine yönelik yaratıcı drama yöntemine temellendirilerek geliştirilen ilk eğitim programıdır.
İçerik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Duyguları tanıma ▪ Bedeni tanıma, beden ile ilgili bilgiler, bedenim benim özelimdir ▪ Özel bölge tanımı, bedenin özel bölgeleri ▪ Özel bölgelerin doğru anatomik isimleri ▪ İyi dokunuş, kötü dokunuş ▪ Başkasının özel bölgesine bakmasının ya da dokunmasının uygun olduğu durumlar ▪ Bedenimi korumayı öğreniyorum kurallarını açıklama ("Hayır" demeyi öğrenme, uzaklaşmaya çalışmak, anlatma ve bildirme becerisi) ▪ Tanımadığı kişiler ile iletişim, tanımadığı kişiler ile güvenlik sınırı oluşturma ▪ Sır saklamama, olası bir istismar olayını birine anlatma, olası bir istismar olayını kime anlatacağımı açıklama
Öğretim yöntem ve teknikleri	Yaratıcı drama yöntemleri: doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, iç ses, senin yerinde olsaydım, tekrar canlandırma
Materyaller	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, bedenimi korumayı öğreniyorum hikaye kitabı, bedenime dokunma şarkısı, kukla, puzzle, duygu kartları, eşleştirme kartları, resimli kartlar, fon kartondan yapılmış kız ve erkek çocuk figürü, resim boyama malzemeleri, video animasyon
Oyunlar	Eşli duygular oyunu, duygu sepeti, önde turna, kulaktan kulağa, lideri bul gibi oyunlar
Uygulama Stratejileri	Yaratıcı drama atölyelerinin uygulanması: <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>Isınma aşamasında</i>, uygun oyunlar veya oyun dönüştürme ▪ <i>Canlandırma aşamasında</i>, kısa senaryolar, dramatik durumlar ve hikayeler ▪ <i>Değerlendirme aşamasında</i> ise resim çizdirme, fon kartondan yapılmış erkek ve kız figürü, puzzle, hikâye, bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, sözel değerlendirme gibi yöntemler ▪ <i>Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği</i>, bedenimi korumayı öğreniyorum hikâye kitabı ve bedenime dokunma şarkısı, kukla gibi materyallerin kullanılması
Değerlendirme ve Başarı Ölçütleri	Girişim grubundaki çocukların BBÖ-EP sonundaki ölçümlerde bedeni tanıma ve beden güvenliği ile ilgili bilgi düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde artması

Birinci Basamak: Hazırlık Aşaması**Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş BBÖ-EP'nin Geliştirilmesi**

Yaratıcı drama; “bir grubu oluşturan üyelerin yaşam deneyimlerinden yola çıkarak bir amacın, düşüncenin, doğaçlama ve rol oynama gibi tekniklerden yararlanarak canlandırılmasıdır.” Bu canlandırma süreçleri deneyimli bir eğitmen aracılığıyla yürütülürken kendiliğinden (spontan), -mış gibi yapmaya, şimdi ve burada ilkesine dayalıdır ve oyunun genel özelliklerinden doğrudan yararlanır (17). Dramanın temelinde oyun bulunmaktadır. Drama, çocuk tarafından oyun olarak algılanır. Diğer birçok etkinliğe göre çocuğun ilgisini daha fazla uyandırabilen drama, çocukların tüm gelişim alanlarında daha iyi gelişmesini sağlayabilir (18). Drama ile çocuklar hem oyun oynamakta hem de kavramları, durumları ve olayları daha etkili bir şekilde öğrenmektedirler. Bu nedenle dramanın çocuklara oyundan daha fazla yararı bulunmaktadır (17). Ayrıca, yaratıcı drama ile çocuğa bilgi, beceri ve davranışlar daha etkili bir şekilde kazandırılabilir. Bilişsel, duygusal, sosyal, psikomotor yönden gelişim sağlamanın yanında özellikle okul öncesi dönemde dramanın eğitsel olarak kullanılması; yaratıcı düşünmeyi teşvik etme, öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlama, dil ve iletişim becerileri kazanma, kendine güven duyma, karar verme becerileri kazanma ve bildiklerini hayata geçirebilme gibi birçok yararının olduğu bilinmektedir (10-12).

Bu aşamada bu alanda yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş, çalışılan örneklem gruplarını, verilen eğitim programlarının kaç oturumda yapıldığı, çalışmaların güçlü ve zayıf yönleri, çalışmaların sınırlılıkları ve uygulanan istatistiksel yöntemlerin bilinmesi açısından ayrıntılı ulusal ve uluslararası alan yazın taraması yapılmıştır. Alan taraması yapılırken cinsel istismarı önleme programlarının 3-6 yaş olan okul öncesi dönemde uygulanması gerektiği vurgulanmıştır (5, 8, 9). Bu eğitim programlarında temel hedef, çocuklara “bedenim bana ait bilincinin kazandırılması” olmalıdır. Çocuklara yönelik bu programların temel amacı ise; çocukların potansiyel istismar içeren durumları veya potansiyel istismarcıları tanımasına yardımcı olmaktır. Potansiyel istismar içeren durumlarda çocuklara; “Hayır” demeyi, o kişi ve ortamdan uzaklaşmayı öğretmek, önceden olan veya devam eden istismarı güvenilir bir yetişkine bildirmeye teşvik etmek ve gizli veya uygun olmayan dokunmanın asla kendisinin sorumluluğu olmadığını öğretmek son derece önemlidir (4, 14).

Eğitim programının içeriği: Yaratıcı drama, temel bir öğrenmeyi gerçekleştirebilecek özelliklere sahip öğrenmenin yaşantısal hale getirdiği uygulamalardan oluşur. Öğrenmede bilişsel, duygusal ve devinimsel gelişim alanlarının eş zamanlı olarak gerçekleştirilmesini kolaylaştırır. Yaratıcı drama ile katılımcılar eğitimde kendilerinin merkezde olduğu çeşitli dramatik süreçleri yaşarlar. Bu süreç içerisinde çeşitli rolleri üstlenen katılımcı; kendini ve çevresini iyi tanır, algılar ve çeşitli öngörüler geliştirir (17).

Başarılı cinsel istismarı önleme programları incelendiğinde, özellikle eğitime aktif katılan öğrencileri içeren programlarda, öğrenciler daha fazla bilgi öğrenmiş ve becerilerde daha iyi gelişim göstermiştir. Aktif katılım pasif öğrenmeye kıyasla daha başarılı bulunmuştur. Ayrıca yapılan tekrarlarla becerileri tam anlamıyla kazanmalarına yardımcı olduğundan, çocukların kavramları her yıl yeniden tekrarlamaları da oldukça yararlı bulunmuştur. Örneğin, rol yapma ve sözlü tartışmanın her ikisinin kullanımı, pasif öğrenmeden daha etkili bulunmuştur. Başarılı önleme programlarında; okul öncesi çocuklarda bilgiyi tanıma ve uygulama fırsatları sağlamak için modelleme, tartışma, rol yapma, videolar, kukla gösterileri ve oyunlar gibi ilgi çekici aktivitelerin daha fazla kullanılması gerektiği belirtilmiştir (6, 19-21). Bu aşamada araştırmacılar tarafından 5-6 yaş grubu çocuklarda cinsel istismarın önlenmesine yönelik yaratıcı drama yöntemine temellendirilen “BBÖ-EP”, literatür doğrultusunda (4, 5, 13-15) ve uzman görüşleri alınarak oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş Bedenim Benim Özelimdir Eğitimi Programı

Oturumlar	Süre (Dk)	İçerik	Atölyeler	Yöntem ve Teknikler	Materyal
1.Gün	40	Tanışma	Atölye 1	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge	-
2. Gün	40	Duyguları tanıma	Atölye 2	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge	Resim boyama malzemeleri, duyguları ayırt etme ile ilgili kartları (mutlu, üzgün, şaşkın, korkmuş vb)
3. Gün	40	Bedeni tanıma Beden ile ilgili bilgiler Bedenim benim özelimdir Özel bölge tanıma Bedenin özel bölgeleri Özel bölgelerinin doğru anatomik isimleri	Atölye 3	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, iç ses	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, puzzle, resimli kartlar, kukla, fon kartondan yapılmış kız ve erkek çocuk figürü
4. Gün	40	İyi dokunuş, kötü dokunuş Başkasının özel bölgesine bakmasının ya da dokunmasının uygun olduğu durumlar	Atölye 4	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, iç ses	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, eşleştirme kartları
5. Gün	40	Bedenimi korumayı öğreniyorum kurallarını açıklama “Hayır” demeyi öğrenme Uzaklaşmaya çalışmak Anlatma ve bildirme becerisi	Atölye 5	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, senin yerinde olsaydım, tekrar canlandırma	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, bedenime dokunma şarkısı, video animasyon
6. Gün	40	Tanımadığı kişiler ile iletişim Tanımadığı kişiler ile güvenlik sınırı oluşturma	Atölye 6	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, tekrar canlandırma	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, örnek olay kartları
7. Gün	40	Sır saklamama Olası bir istismar olayını birine anlatma Olası bir istismar olayını kime anlatacaklarını açıklama	Atölye 7	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge, tekrar canlandırma, senin yerinde olsaydım	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, örnek olay kartları
8. Gün	40	Tüm becerilerin gözden geçirilmesi ve tekrar yapılması	Atölye 8	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge	Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, bedenimi korumayı öğreniyorum hikâye kitabı, bedenime dokunma şarkısı

Yaratıcı Dramanın Aşamaları ve Ders Planının Hazırlanması

Yaratıcı dramının gerçekleştirilebilmesi için önce bir gruba, yaratıcı drama alanına hâkim, yeterli deneyime sahip bir eğitime, grubun rahatça kullanabileceği açık ya da kapalı bir mekâna ve grubun canlandırma yapabileceği dramatik yapıya sahip bir düşünceye gereksinim vardır. “Grup, eğitmen, mekân ve düşünceden” oluşan bu dört öge yaratıcı dramının en temel bileşenlerini oluşturur (17). BBÖ-EP’inde grup olarak; çocuğun bedenini tanıma ve beden güvenliği ile ilgili eğitim için en uygun yaş dönemi 3-6 yaş dönemindeki çocuklar oluşturulmuştur. Ancak uzman görüşleri doğrultusunda yaratıcı drama teknikleri ile verilen eğitimin ise en az 5 yaşından itibaren uygulanabileceği önerilmiştir. Bu nedenle grup olarak, 5-6 yaş aralığındaki okul öncesi çocuklar seçilmiştir. Düşünce olarak ise cinsel istismarın önlenmesinde bedeni tanıma ve beden güvenliği ile ilgili çocuklara bilgi kazandırma yer almıştır. Daha sonra konunun kazanımları belirlenmiş ve kazanımlara uygun etkinliklerin oluşturulması kısmına geçilmiştir. Etkinlikler, belirlenen kazanımlara uygun olarak yaratıcı dramının aşamalarına göre tasarlanmıştır. BBÖ-EP’nin temelini oluşturan sekiz adet yaratıcı drama atölyeleri hazırlanmıştır. Ayrıca her bir atölye için araştırmacı tarafından ders planı oluşturulmuştur. BBÖ-EP kapsamında ders planlarına ilişkin iki uzmandan (yaratıcı drama lideri aynı zamanda okul öncesi eğitim bölümünde çalışan akademisyen ve yaratıcı drama lideri aynı zamanda hemşirelik anabilim dalında çalışan akademisyen) görüş alınmıştır (22). Bir drama eğitim planını konu (içerik-tema), kazanımlar, süre, sınıf (çalışılacak grup), araç-gereçler, yöntem-teknikler ve süreç oluşturur. Süreç ise üç aşamadan oluşmaktadır. Bunlar;

- Hazırlık-ısınma aşaması,
- Canlandırma aşaması,
- Değerlendirme aşaması.

Hazırlık-ısınma çalışmaları; katılımcıları fiziksel ve zihinsel olarak yaratıcı drama sürecine hazırlamayı amaçlar. Yapılacak etkinliklere katılımcının daha iyi odaklanmasına yardımcı olur. Bu aşamada sık kullanılan etkinlikler oyunlar, müzik ve metaforlardır. *Canlandırma;* doğaçlama ve rol oynama tekniklerinin sıklıkla kullanıldığı aşamadır. Bu aşamada yaratıcılık ve özgünlük sergilenir. Günlük hayatla bağlantı en fazla bu aşamada kurulur. Canlandırmalar bireysel, ikili ve üçlü gruplar halinde yapılabildiği gibi, tüm grupla da yapılabilir. *Değerlendirme aşamasında ise;* katılımcıların sürecin özü, önemi, niteliği, niceliği üzerine çeşitli duygu ve düşüncelerin paylaşılması bu aşamada konuşulur, tartışılır. Öğrenilenlerin gelecek yaşantılara etkisinin olup olamayacağı ve yaratıcı drama süreçlerinin nasıl algılandığına, nasıl anlaşıldığına yönelik duygu ve düşüncelerin paylaşılması sağlanır. Dersin kazanımlarına ne kadar ulaşıldığı bu aşamada belirlenir. Değerlendirmeler sözlü olarak yapılabilir veya doğaçlama, slogan oluşturma, duvar gazetesi oluşturma, heykel oluşturma vb. teknikler de kullanılabilir (17).

Yaratıcı drama yönteminin kullanıldığı bir ders planı hazırlamada önemli olan etkinliklerin birbirini bütünleyen ve destekleyen bir yapıda olmasıdır (17). Ders planları oluşturulurken etkinliklerin birbirini tamamlayacak şekilde oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Dramanın temelinde oyun bulunmaktadır. Bu nedenle *hazırlık-ısınma aşamasında*, her konunun amaç ve kazanımlarına uygun oyunlar yazılmış veya oyun dönüştürme yapılmıştır. *Canlandırma aşamasında*, konunun amaç ve kazanımlarına uygun kısa senaryolar, dramatik durumlar ve hikayeler yazılmıştır. *Değerlendirme aşamasında ise* resim çizdirme, puzzle, hikaye, bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği, sözel değerlendirme gibi yöntemler kullanılmıştır. Hazırlık-ısınma aşaması 10 dk, canlandırma aşaması 20 dk ve değerlendirme aşaması yaklaşık 10 dk olmak üzere her bir ders planı toplam 40 dakikadan oluşmuştur (22). Aşağıda BBÖ-EP kapsamında ikinci atölyenin yaratıcı drama ders planı örneği Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Yaratıcı Drama Ders Planı Örneği-Atölye 2

Konu (İçerik-tema):	Duyguları tanıma
Grup	5-6 yaş arası 11 katılımcı çocuk
Süre	40 dakika
Yöntem ve teknikler	Doğaçlama ve rol oynama, donuk imge
Araç-gereçler	Zarf, duyguları ayıt etme ile ilgili kartları, boş A4 kâğıdı, renkli kuru boya kalemleri ve katılımcıların eşyaları
Kazanımlar	<p>Çocuklar;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kendi duygu ve isteklerinin farkına varır. ▪ Kendini sözlü ve bedensel olarak ifade edebilir. ▪ Kendini bir başkasının yerine koyarak bir başkasının neler hissettiğini canlandırabilir. ▪ Duygularına yönelik farkındalık sağlayabilir. ▪ Bir temadan yola çıkarak, doğaçlamalar oluşturabilir.
Süreç	<p>Hazırlık-Isınma (10 dakika): Eşli duygular oyunu, duygu sepeti oyunu</p> <p>Canlandırma (20 dk):</p> <p>Etkinlik 1: Lider öğrencilere sınıf içinde yürümeleri yönergesini verir. Komutuyla birlikte herkesin olduğu yerde durmasını ve kendisini dinlemesini ister. Öğrenciler yürümeye ve serbestçe hareket etmeye başladıklarında lider öğrencilerden durmalarını ister. Kendisinin söylediği gibi yürümelerini ister. Lider şu yönergeleri verebilir:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sabah kalktınız ama okula geç kalmak üzeresiniz. Telaşlı bir şekilde yürüyün. ▪ En çok sevdiğiniz oyuncakınızı kaybettiniz ve çok üzgünsünüz. Üzülmüş gibi yürüyün. ▪ Babanız sizi lunaparka götürüyor. Heyecanlı bir şekilde yürüyün. ▪ Deden köyden gelmiş ve sana bir oyuncak almış, çok mutlusun. Mutlu gibi yürüyün vb. <p>Etkinlik 2: Bu etkinlikte aşağıdaki roller ikili gruplar halinde sırayla canlandırılır:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Biri annesiyle önemli bir konuyu telefonla konuşmaya çalışırken, diğeri gürültü yapan kardeşini canlandırır. ▪ Biri evde sakince oturan çocuğu, diğeri sokakta bağıra bağıra oyun oynayan çocuğu canlandırır. ▪ Biri ağlayan bir çocuğu, diğeri onu sakinleştirmeye çalışan annesini veya babasını canlandırır. ▪ Biri babasıyla konuşmaya çalışan çocuğu, diğeri televizyon izleyen babasını canlandırır. ▪ Biri lunaparka giden mutlu olan bir çocuğu, diğeri istediği oyuncak alınmadığı için mutsuz bir çocuğu canlandırır. Sonra canlandırma yapan öğrencilerin neler hissettiği paylaşılır. <p>Etkinlik 3: Lider her bir çocuğa farklı renklerde 4 tane A4 kâğıdı dağıtılır. Kâğıtlardan birine mutlu, birine üzgün, birine kızgın, birine de korkmuş insan yüzü çizmeleri istenir. Resimler tamamlandıktan sonra resimler üzerinden değerlendirmeye geçilir.</p> <p>Değerlendirme (10 dk): Çizilen resimler üzerinden değerlendirmeye yapılır. Çeşitli duygu durumlarını içeren ifadeler tek tek söylenir. Her çocuktan böyle bir durumda yaşayacağı duyguyu gösteren kâğıdı havaya kaldırması istenir. Çocuklardan aynı zamanda yüzüyle de aynı duygu durumunu göstermeleri istenir.</p> <p>Çeşitli duygu durumlarını içeren ifadeler:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Annen sevdiğin bir yemek yaptı. ▪ Sen küçük bir çocuksun. Alış-veriş merkezinde anneni kaybettin. ▪ Gece oyun oynamak istiyorsun ama annen uyuma zamanının geldiğini söyledi. <p>Arkadaşın oyuncakını zorla aldı ama vermek istemiyorsun.</p> <p>Çeşitli duygu durumlarını içeren ifadeler okunduktan sonra “anlat bize neler hissediyorsun?” sorusu yöneltilecek bir cümle ile duygu ve düşünceleri söylemesi istenir. Yaşanılan durumlara ilişkin duygularını sözel ve bedensel olarak rahatlıkla yansıtip yansıtamadıkları sorulur. Duygularımızı ifade edebilmenin bize kazandırdıkları üzerinde konuşularak çocuklara teşekkür edip oturum sonlandırılır.</p>

Bedenim Benim Özelimdir Eğitim Programında Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Yöntem bir amaca ulaşmak için izlenen düzenli yol veya bilimde belli bir sonuca ulaşmak için, bir plana göre izlenen dizgesel yoldur. Teknik ise öğrenme yöntemini uygulamaya koyma biçimidir. Yaratıcı drama kendine özgü yöntem ve teknikleri olan bağımsız bir eğitici alandır. Yaratıcı drama “eğitici drama”, “eğitimde drama” veya “eğitimde yaratıcı drama” olarak adlandırılır. Doğaçlama ve rol oynama en temel teknikleridir ve her atölyede kullanılır. Drama çalışmaları doğaçlama ve rol oynama dışında donuk imge, rol değiştirme, öykü oluşturma, dramatisasyon, iç ses, düşünce izleme, akışkan heykel, öğretmenin rolde olması gibi tekniklerden oluşmaktadır (17).

Bu uygulama planı örneğinde, okul öncesi dönemde yaratıcı drama yöntemi ile geliştirilen BBÖ-EP ile çocuğu merkeze alarak aktif öğrenme yani yaparak öğrenmesi ve bilgilerin daha kalıcı olması planlanmıştır. Dramanın en temel teknikleri olan “doğaçlama ve rol oynama” her bir atölyede kullanılmıştır. Doğaçlama ve rol oynama teknikleri dışında çocukların yaş grubuna uygun olarak “donuk imge, iç ses, senin yerinde olsaydım, tekrar canlandırma” gibi yaratıcı drama teknikleri kullanılarak çocuğa bilgi, beceri ve davranışlar daha etkili şekilde kazandırılması hedeflenmiştir (22).

Doğaçlama; spontan (kendiliğinden), dıştan bir dürtü almadan serbest, bağımsız davranma yeteneği ve buna hazır olma durumudur. *Rol oynama*; yaratıcı drama çalışmalarında “-mış gibi yapma” ve kendiliğindenlik süreçlerinde doğal ve içten canlandırmalarını sağlayan önemli bir tekniktir. *Donuk imge*; grup üyelerinin bireysel olarak ya da küçük gruplarla, kendi bedenleriyle hareketsiz, sessiz, sözsüz görüntüler oluşturma ve yansıma biçimidir. *İç ses*; kişilerin iç dünyalarını ortaya çıkarmak, gerekli durumlarda müdahale edip yönlendirmek, çatışmanın çözümünde etkili olabilmek ve diyalog içerisinde bulunanların ağzından çıkanların arkasında nelerin yattığına ilişkin bilgileri almak amacıyla yararlanır. *Senin yerinde olsaydım tekniği*; öğüt alma, verme ve yardıma gereksinimi olanlara yardım etme odaklı kullanılabilir. Bu teknikte katılımcılar “Senin yerinde olsaydım...” tümcesini tamamlayarak söylerler. *Tekrar canlandırma*; bitmiş, sonlanmış bir durumu yeniden ve derinliğine sorgulamak, soruşturmak ve incelemek için uygulanan bir tekniktir (17).

Bedenim Benim Özelimdir Eğitim Programında Kullanılan Eğitim Materyalleri

Eğitim materyalleri, eğitim programında yer alan uygulamaların etkinliğini artırmak için hazırlanmıştır. Eğitim materyallerinin kullanımı, çocukların öğrenme hedeflerine ulaşmasında ve yürütülen eğitim programının başarılı olmasında önemli rol oynar. Bu eğitim materyalleri özellikle okul öncesi çocukların gelişim özellikleri dikkate alınarak uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu yaş grubundaki çocuklarda renkli, görsel ve işitsel materyaller kullanılması öğrenmeyi artıran faktörler olduğu için materyallerin hazırlanmasında bu özelliklere dikkat edilmiştir. Eğitim programı kapsamında hazırlanan eğitim materyalleri şu şekildedir (22):

Bedenimi korumayı öğreniyorum hikaye kitabı: Araştırma kapsamında 5-6 yaş aralığındaki çocuklara drama atölyelerinin son oturumunda kullanılmak üzere İşler Dalgıç ve Kemer (2020) tarafından “Bedenimi Korumayı Öğreniyorum Hikaye Kitabı” oluşturulmuştur. Bu hikaye kitabı; bedeni tanıma, özel bölge kavramı ve bedenin özel bölgeleri, iyi ve kötü dokunuş, bedeni korumayı öğrenme, “hayır” demeyi öğrenme, uzaklaşmaya çalışma, sır saklamama, tanımadığı kişiler ile iletişim ve güvenlik sınırı oluşturma gibi BBÖ-EP’in ana konularını içermektedir. Hikaye kitabında yer alan tüm resimler grafik tasarımcı bir uzmana çizdirilmiştir. Bu hikaye kitabının geliştirilmesinde 6 uzmandan (3 hemşirelik ana bilim dalı, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan okul öncesi öğretmen, rehberlik araştırma merkezinde çalışan rehber öğretmen, psikolog) görüş alınmıştır (22).

Bedenimi korumayı öğreniyorum eğitim bebeği (kız ve erkek): BBÖ-EP kapsamında eğitim amaçlı amigurumi yöntemiyle “Bedenimi Korumayı Öğreniyorum Eğitim Bebeği” tasarlanmıştır (Şekil 2). Amigurumi, örgü tığı ile sık iğne tekniği kullanılarak yapılan oyuncak sanattır. Bu bebeğin; kız ve erkek cinsiyette olması ve özel bölgelerinin iç çamaşırı ile kapalı olması gibi özellikleri bulunmaktadır. Kız ve erkek eğitim bebeğinde; göz, ağız, kulak, burun, kol, bacak, meme, penis, vulva ve popo gibi vücut bölümleri yer almaktadır (22).

Bedenime dokunma şarkısı: BBÖ-EP kapsamında eğitim amaçlı “Bedenime Dokunma Şarkısı” yazılmıştır. Şarkının sözleri Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü Başkanı Prof. Dr. Sibel PAŞAOĞLU tarafından yazılmış ve müziği Öğr. Gör. Osman Gazi AKÇALI tarafından bestelenmiştir (22).

Duygu kartları: Duygu kartları, öfke, korku, mutluluk, üzüntü ve şaşkınlık gibi duyguları öğretmek için görsel destek amaçlı hazırlanmıştır (22).

Video animasyon: Çocuk istismarının önlenmesinin önemine ve hayır deme, uzaklaşmaya çalışma, anlatma becerisi yani bedeni koruma kurallarına vurgu yapan “bedenim bana aittir” video animasyonu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında Pepe ve Bebe çizgi film karakterlerinin yer aldığı “bedenim bana aittir” video animasyonun kullanılması için gerekli yazılı izin alınmıştır (22).

Kukla: Kukla, yaratıcı drama yöntemi olan iç ses tekniği ile çocuklara bedenin bölgelerinin ne işe yaradığını (Kafamız ne işe yarar?, kollar ve bacaklar ne işe yarar?, kız ve erkek cinsiyeti arasındaki farklar vb.) öğretmek için kullanılmıştır (22).



Şekil 1. Bedenimi Korumayı Öğreniyorum Hikaye Kitabı (22) Şekil 2. Bedenimi Korumayı Öğreniyorum Eğitim Bebeği (22)

Puzzle: Bir insan bedeninin dışardan görünen tüm bölümlerinin olduğu ahşaptan yapılmış bir eğitim materyalidir. Bedenin özel bölgeleri, özel bölgelerin doğru anatomik isimlerinin öğretilmesi amacıyla kullanılmıştır (22).

Fon kartondan yapılmış kız ve erkek çocuk figürü: Grafik tasarımcı bir uzmana bilgisayar ortamında çizdirilen kız ve erkek çocuk resimleri, sarı kuşe karton üzerine yapıştırılarak hazırlanmıştır. Çocuklara bedenin bölgelerini (yüz, göz, dudak, burun, memeler, özel bölgeleri vb.) öğretmek amacıyla hazırlanmıştır (22).

Kız ve erkek çocuk figürü: Grafik tasarımcı bir uzmana bilgisayar ortamında çizdirilen kız ve erkek çocuk resimleridir. Bedenin özel bölgelerinin öğretilmesi amacıyla kız ve erkek çocuk için mayo da çizdirilmiştir (22).

Resimli eşleştirme kartları: Kartlar sarı kuşe karton üzerine beyaz zemin içindeki resimler yapıştırılarak hazırlanmıştır. Çocuklara uygun dokunuş/ iyi dokunuş ve uygun olmayan dokunuş/ kötü dokunuş kavramlarını öğretmek, iyi dokunuş ve kötü dokunuşları ayırt edebilmeleri ve bedenin özel bölgelerini kimlerin hangi durumlarda görebileceği ya da dokunabileceğini öğretmede görsel destek amacıyla hazırlanmıştır (22).

İkinci Basamak: Uygulama Aşaması

Yaratıcı Dramaya Temellendirilmiş BBÖ-EP'nin Uygulanması: Ebeveyn onamları alındıktan sonra çocuklara BBÖ-EP, cumartesi pazar hariç, gün aşırı toplam 8 gün, 8 oturumda gerçekleştirilmiştir. Dramanın uygulanabilmesi için her bir grubun 10-15 çocuktan oluşması gerekmektedir. Bu nedenle girişim grubundaki çocuklar dört gruba (birinci ve ikinci grup 12'şer, üçüncü ve dördüncü grup 11'er çocuk) ayrılmıştır. Girişim grubundaki çocuklara araştırmacı tarafından BBÖ-EP uygulanmış ve her oturum 40 dk sürmüştür. Eğitimler anaokulunun spor salonunda uygulanmıştır. Her bir gruba sekiz adet yaratıcı drama atölyeleri uygulanmıştır. Toplam 44 çocuk BBÖ-EP'na katılmıştır. Tüm eğitimler boyunca öğretmenin de grup eğitimlerine katılımı sağlanmıştır (22). Yaratıcı dramaya temellendirilmiş BBÖ-EP'nin uygulama planı örneği Tablo 1'de sunulmuştur (22).

Sonuç

Çocuk cinsel istismarında temel hedef istismarın önlenmesidir. Okul öncesi dönemdeki çocuklara bedeni tanıma ve beden güvenliği eğitimleri klasik eğitim yöntemleri ile değil oyun, drama gibi farklı dikkat çekici yöntemler ile verilmelidir. Okul öncesi dönemde yer alan drama uygulamaları çocukları birçok yönden geliştirebilmektedir. Bu makalede okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik yaratıcı dramaya temellendirilerek hazırlanan BBÖ-EP'nin uygulama planı örneği verilmiştir. BBÖ-EP'nin 5-6 yaş grubu çocukların cinsel istismarı önleme konusundaki bilgilerini artırmada, beden güvenliği kurallarını ve becerileri öğretmede etkili olduğu kanıtlanmıştır. Başta çocuklar olmak üzere geliştirilen bu tür eğitim programlarına ebeveynler, eğitimciler ve okul sağlığı hemşireleri başta olmak üzere çocuk ile çalışan tüm sağlık çalışanlarının da dâhil edilmesinin son derece önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak çocuk istismarının önlenmesinde bu programlarının etkinliği kanıtlanmasına rağmen Ülkemizde okul öncesi dönemde yapılandırılmış cinsel istismarı önleme eğitim programlarının kullanılmadığı bilinmektedir. Okul öncesi dönemdeki çocuklarla çalışan özellikle eğitimcilerin ve sağlık çalışanlarının konuya ilişkin yapacakları araştırmaların sayısının ve niteliğinin artırılmasının önemine dikkat çekilmiş ve yaratıcı drama temel alınarak hazırlanan bu uygulama planı örneğinin alanın uzmanları tarafından kullanılabileceği önerilmektedir.

Bilgilendirme

Yazarların katkı oranı beyanı şöyledir: Fikir/kavram ve eleştirel düşünme AİD, DK; tasarım AİD, DK; kaynak taraması DK; makalenin yazımı AİD, DK. Bu derlemenin yazılması aşamasında yayın etiğine uyulmuştur. Bu derlemenin araştırılması, yazılması ve/veya yayımlanması ile ilgili olarak herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir fon desteği alınmamıştır.

Kaynaklar

1. Lynas J, Hawkins R. Fidelity in school-based child sexual abuse prevention programs: A systematic review. *Child Abuse & Neglect* 2017;72:10-21.
2. World Health Organization. Child maltreatment 2017 [Available from: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/child/Child_maltreatment_infographic_EN.pdf]
3. Turkey Statistical Institute. Report on Children at Risk in Turkey 2019 [Available from: <https://www.tocev.org.tr/Uploads/Documents/TOCEV%20Rapor%5B2%5D.pdf?fp=2608929755>].
4. Citak Tunc G, Gorak G, Ozyazicioglu N, Ak B, Isil O, Vural P. Preventing child sexual abuse: Body safety training for young children in Turkey. *Journal of Child Sexual Abuse* 2018;27(4):347-64.
5. Kenny M, Wurtele SK, Alonso L. Evaluation of a personal safety program with Latino preschoolers. *Journal of Child Sexual Abuse* 2012;21(4):368-85.
6. Kenny MC, Wurtele SK. Preschoolers' knowledge of genital terminology: A comparison of English and Spanish speakers. *American Journal of Sexuality Education* 2008;3(4):345-54.
7. Wurtele SK, Kenny MC. Normative sexuality development in childhood: Implications for developmental guidance and prevention of childhood sexual abuse. *Counseling and Human Development* 2011;43(9):1-24.
8. Wurtele SK. Preventing sexual abuse of children in the twenty-first century: Preparing for challenges and opportunities. *Journal of Child Sexual Abuse* 2009;18(1):1-18.
9. Levine JA, Dandamudi K. Prevention of child sexual abuse by targeting pre-offenders before first offense. *Journal of Child Sexual Abuse* 2016;25(7):719-37.
10. Akyol AK. Okul öncesi eğitimde drama ve öğretmenin rolü. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi* 2012;1(1):105-16.
11. Erdem AÜ, Aydos EH, Gönen M. Okul öncesi eğitim ortamlarında yaratıcı drama kullanımı: Öğretmenler ve öğretmen adayları perspektifinden bir inceleme. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* 2017;14(1):409-24.
12. Ulutaş A. Okul öncesi dönemde drama ve oyunun önemi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2011(6):232-42.
13. Kenny MC, Wurtele SK. Children's abilities to recognize a "good" person as a potential perpetrator of childhood sexual abuse. *Child Abuse & Neglect* 2010;34(7):490-5.
14. Wurtele SK. The body safety training workbook: A personal safety program for parents to teach their children 2007 [Available from: <http://www.cebc4cw.org/program/body-safety-training-workbook/detailed>].
15. Zhang WJ, Chen JQ, Feng YN, Li JY, Liu CF, Zhao XX. Evaluation of a sexual abuse prevention education for Chinese preschoolers. *Res Social Work Prac.* 2014;24(4):428-36.
16. Kemer D, İşler Dalgıç A. Effectiveness of sexual abuse prevention training program developed by creative drama for preschoolers: An experimental study. *Journal of Child Sexual Abuse* 2022;31(1):9-32.
17. Adıgüzel Ö. Eğitimde yaratıcı drama. 2. Baskı. İstanbul: Yapı kredi yayınları; 2018. p.1-438.
18. Önder A. Yaşayarak öğrenme için eğitici drama. 10. Basım ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık; 2016.
19. Brassard MR, Fiorvanti CM. School-based child abuse prevention programs. *Psychology in the Schools* 2015;52(1):40-60.
20. Kenny MC, Capri V, Ryan EE, Runyon MK. Child sexual abuse: from prevention to self-protection. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect* 2008;17(1):36-54.
21. Zwi KJ, Woolfenden SR, Wheeler DM, O'Brien TA, Tait P, Williams KW. School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. *Cochrane Database Syst Rev.* 2007;18(3):CD004380.
22. Kemer D. Okul öncesi çocuklarda cinsel istismarı önlemeye yönelik yaratıcı drama yöntemiyle geliştirilen bedenim benim özelimdir eğitim programının etkinliğinin değerlendirilmesi [Doktora Tezi]. Antalya, Türkiye: Akdeniz Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı; 2020.